

Kaštelanska kulturna i prirodna baština – Projekt GKK i kaštelanskih osnovnih škola

Renata Dobrić, dipl. knjižničarka, ravnateljica

Gradska knjižnica Kaštela

renatadobri15@gmail.com

Sažetak

Gradska knjižnica Kaštela pokrenula je 2014. godine, u suradnji s kaštelanskim osnovnim školama, projekt *Kaštelanska kulturna i prirodna baština*. Projekt će se odvijati u nekoliko faza, a krajnji je cilj prve faze projekta izrada internetske stranice koja će na jednome mjestu objediniti sve informacije o kulturnoj i prirodnoj baštini Kaštela. Prva faza imat će dvije potfaze, a to su: *Prirodna baština Kaštela* i *Kulturna baština Kaštela*.

Krajnji cilj druge faze projekta bit će izrada i tiskanje slikovnice *Kaštelanska kulturna i prirodna baština*. Publikacija će biti tiskana u sklopu Zavičajne zbirke Gradske knjižnice Kaštela te će, kao i sva dosadašnja vlastita izdanja GKK, za svrhu imati razvijanje svijesti o poštovanju prošlosti i poticanje na djelovanje u sadašnjosti.

Ključne riječi: Gradska knjižnica Kaštela, Kaštela, kaštelanska kulturna baština, kaštelanska prirodna baština, zavičajnost, Zavičajna zbirka, projekt suradnje

Uvod

Gradska knjižnica Kaštela posljednjih godina, organizirajući različite aktivnosti i provodeći razne projekte, postaje ključan čimbenik u lokalnoj zajednici usmjeren na prikupljanje, čuvanje i promidžbu lokalne kulture i običaja, a u svrhu što učinkovitijeg promicanja i očuvanja kaštelanske povijesne, kulturne i prirodne baštine.

Gradska knjižnica Kaštela tek je odnedavno u punom zamahu počela raditi na organizaciji Zavičajne zbirke, pa je tako nedavno pokrenut projekt suradnje GKK i kaštelanskih osnovnih škola, koji se od 2014. godine provodi pod nazivom *Kaštelanska kulturna i prirodna baština*, jedan od prvih većih projekata u sklopu Zavičajne zbirke GKK, koji za svrhu ima prikupljanje i očuvanje svega što se tiče kaštelanske kulturne i prirodne baštine, a kako bi sve buduće generacije imale pristup svemu navedenom.

O Kaštelima

Na području grada Kaštela svoj su trag ostavila sva povijesna razdoblja; tu je lovio pračovjek iz starog kamenog doba (Mujina pećina na zapadnim obroncima s nalazima koji potječu otprije 45.000 godina prije Krista). Na Kozjaku se i danas nalaze mnogobrojni nalazi koji potječu iz ilirskog razdoblja. Za vrijeme grčke i rimske vlasti Kaštela doživljavaju gospodarski procvat i civilizacijski rast, o čemu svjedoče ostaci mnogih antičkih vila i naselja Siculi smještenog na Resniku.

Hrvati su u 7. stoljeću naselili blage padine Kozjaka, o čemu, kao nijemi svjedoci toga vremena, svjedoče starohrvatske crkvice. Trogirski su i splitski vlastelini zajedno s crkvenim velikodostojnicima na obali mora ili na hridima izgrađivali kaštele kako bi zaštitili ljetinu i seljake. Sve su to radili uz odobrenje venecijanskih vlasti. Tako utvrđeni dvorci – kašteli sa svojim su kulama, opkopima, puškarnicama i pokretnim mostovima prema kopnu djelovali kao utvrde. Sa strane okrenute moru izgrađivani su u stilu renesansnih ljetnikovaca, sa širokim prozorima i balkonima. Mještani starih sela smještenih na padinama Kozjaka potražili su utočište i sigurnost oko kaštela, izgradivši nova utvrđena naselja.

Najvažnije grane gospodarstva i temelji ekonomske moći kaštelanskog područja stoljećima su bili poljoprivreda, maslinarstvo i vinogradarstvo, o čemu svjedoče velike crkve sa zvoncima (koje su ukrašavali poznati umjetnici tog vremena), srebrni i zlatni zavjetni darovi koji se i danas čuvaju u crkvenim riznicama, te narodna nošnja poznata po zlatnim ukrasima i zlatovezu.

Oko 16 kaštela izgrađeno je sedam sela: Kaštel Štafilčić, Kaštel Novi, Kaštel Stari, Kaštel Lukšić, Kaštel Kambelovac, Kaštel Gomilica i Kaštel Sućurac, koja su rasla, razvijala se i konačno se spojila u grad Kaštela. U svojim gradskim jezgrama svih je sedam Kaštela do danas zadržalo autohtonu dalmatinsku arhitekturu – kuće sa solarima, balaturama, konobama, kaletama i trgovima.

Ljepota Kaštela, odnosno cijelog Kaštelanskog polja, nadahnula je mnoge pjesnike, koji su tu ljepotu opisivali u svojim pjesmama. Tako je, primjerice, Andrija Kačić Miočić pisao:

*Lipo ti je, pobre, pogledati
od Solina do grada Trogira
ter Kaštele ravne razgledati,
kojeno su prilika misira.¹*

„Sedam sela poredanih kao sedam labudova“ preraslo je u grad Kaštela. Na

1 Kačić Miošić, Andrija. Kaštelanski vitezovi. Razgovor ugodni naroda slovinskoga. Split: Knjižnica zbornika „Kačić“, br. 11, 64. izdanje, 1983., str. 349.

većem dijelu Kaštelanskog polja još uvijek se izmjenjuju vinogradi, maslinici, nasadi trešanja i smokava te autohtona mediteranska vegetacija sa zaštićenim spomenicima prirodne baštine i parkovne arhitekture.

Zaštićena prirodna baština Kaštela

Stara kaštelanska maslina (*Olea europea*) raste u Kaštel Štafiliću, a Kaštelani je nazivaju Mastrinka. Stara je više od 1500 godina i pretpostavlja se da je donesena iz južne Italije ili Grčke. Budući da su na tom prostoru nekada bili posjedi rimskih veterana, pretpostavlja se da je ona ostatak s nekog poljoprivrednog dobra onog vremena.

Maslina spada u sortu uljarica te ima sitne listove i plodove. Razvila je sustav korijenja u prostoru od 100 metara, obujam debla joj je šest metara, promjer krošnje 22 metra, a visina 10 metara. Zavod za zaštitu prirode Republike Hrvatske proglasio je 2. travnja 1990. godine staru maslinu zaštićenim spomenikom prirode². Urod se prerađuje u maslinovo ulje koje je, spremljeno u replikama grčkih lakrimarija, autohtoni kaštelanski suvenir.

Hrast medunac (*Quercus pubescens Willd*) koji se nalazi pokraj romaničke crkvice sv. Kuzme i Damjana u Kaštel Gomilici (izgrađena je u 12. stoljeću) svojom ljepotom i veličinom privlači pozornost svih posjetitelja ovog starog kaštelanskog okružja. Prema legendi, u hladovini ovoga gomiličkog hrasta, čija se starost procjenjuje na 700 do 900 godina, odmarao se jednom i kralj Zvonimir. Spomenikom prirode obilježen je 10. prosinca 1995. godine.³

Park oko hotela Palace u Kaštel Starom, koji je 1910. godine utemeljio dr. Petar Kamber, nekadašnji vlasnik hotela i zaljubljenik u Kaštela, hortikulturni je spomenik parkovne arhitekture. Park se prostire na površini od 35.000 četvornih metara.

Povijesni perivoj Vitturi, prvi perivoj u Kaštelima, podigao je Radoš Micheli Vitturi, plemić iz Kaštel Lukšića, u drugoj polovini 18. stoljeća. O tome svjedoči zavjetna slika Vitturija s likom sv. Roka koji na dlanu drži perivoj, a koja potječe iz 1760. godine. Danas je taj perivoj poznat pod imenom Park Vitturi. Nalazi se na obali Kaštel Lukšića i zauzima površinu od 7450 četvornih metara, a 1968. godine proglašen je spomenikom prirode i kulture.

U perivoju su do danas sačuvani broderija od šimšira, stari primjeri čempresa,

2 Bučan, Ivna. Autohtona vegetacija i parkovi kao turistički kurioziteti Kaštela. Sto ljeta turizma u Kaštelima. Kaštela: Turistička zajednica grada Kaštela, 1996., str. 38

3 Milan-Stude Brigita. Djelatnost Prirodoslovnog odbora. Kaštelanski zbornik br. 5. Kaštela: Društvo Bijaći, 1996., str. 249.

alepskog bora, piniya, lovora i dr. Posebno je zanimljivo egzotično drveće, primjerice firmijana iz porodice kakaovca, mirisavi kalikantus i dr.⁴

Botanički vrt Osnovne škole Ostrog u Kaštel Lukšiću proteže se na površini od četiri hektara, a u njemu raste više od 1400 biljnih sorti koje potječu sa svih strana svijeta, s naglaskom na mediteransko suptropsko podneblje. Najveći dio zauzima perivoj – arboretum, građen u pejzažnom stilu engleskog perivoja, a sastavni dio vrta čini maslinik, koji je sa svojih 170 stabala i 45 sorti domaćih i stranih maslina najveći kolekcionarski nasad hrvatskog priobalja. Botanički vrt proglašen je spomenikom hortikulture 1986. godine.⁵

Biblijski vrt utemeljen je na južnim padinama Kozjaka, gdje je daleke 1189. godine podignuta crkvice sv. Marije od Špiljana, danas zvana Gospe od Stomorije. Sjeverno od crkvice uređen je terasasti predio Jidro, pod čijim je starim maslinama, a u slavu hrvatskim velikanima, postavljena Kolona kamenih megalita. Te je velikane u njihovu stvaralaštvu nadahnula Biblija, pa se tako spominju sv. Jeronim (prijevod Biblije na latinski), Juraj Dalmatinac (graditelj sakralnih objekata), Marko Marulić (spjev *Judita* i dr.), Bartol Kašić (prijevod Biblije na hrvatski) te Ivan Meštrović (skulptor biblijskih motiva).

Na otočiću u potoku dobrodošlicu će svakom namjerniku poželjeti drvena skulptura *Noina arka*, rad poznatog umjetnika Vaska Lipovca. Kamenim križnim putem na Gospinoj njivi dolazi se do *Križa života*, djela kipara Kažimira Hraste. Na vidikovcu je posađen mali vinograd kao spomenik težaku i lozi. U njemu se, uz ostale autohtone vrste vinove loze, nalazi i kaštelanski crljenak, koji je u svijetu, posebno u Kaliforniji (SAD), poznat kao zinfandel, koji potječe iz Kaštela.

Kaočina gaj nalazi se na istočnim padinama Kozjaka, u Kaštel Sućurcu, i jedinstven je primjer vegetacijski i floristički odlično očuvane visoke makije i ostalih autohtonih vrsta.

Ćovin dolac u Divojevićima proteže se na površini od 10 hektara, na kojoj dominiraju crni i bijeli grab, hrast medunac i česmina, a zbog svoje očuvanosti prekrasan je primjer šumske biljne zajednice submediterana. Društvo *Bijaći* pokrenulo je proces zaštite ovog područja.⁶

O projektu *Kaštelanska kulturna i prirodna baština*

Spoznavši kako kaštelanska prirodna baština u literaturi za djecu i mlade uopće ne postoji, GKK je 2014. godine odlučio, u suradnji s kaštelanskim osnovnim školama, pokrenuti projekt *Kaštelanska kulturna i prirodna baština*.

4 Bučan, Ivna., isto.

5 Bučan, Ivna, isto.

6 Milan-Stude, Brigita. Zaštićena priroda grada Kaštela. Kaštelanski zbornik br. 4. Kaštela: Društvo „Bijaći“, 1994., str. 104.

Projekt će se odvijati u nekoliko faza, a krajnji je cilj prve faze projekta izrada internetske stranice (podstranica nove internetske stranice GKK www.gkk.hr, a bit će u sklopu Zavičajne zbirke), koja će na jednome mjestu objediniti sve informacije o kulturnoj i prirodnoj baštini Kaštela.

Prva će faza imati dvije potfaze, a to su: *Prirodna baština Kaštela* i *Kulturna baština Kaštela*.

Nakon terenskog istraživanja, fotografranja i pisanja članaka, što će se odvijati pod mentorstvom stručnih osoba, sav sadržaj koji su djeca prikupila i izradila bit će postavljen na stranicu Gradske knjižnice Kaštela, a sve će to ujedno pripomoći i popularizaciji Zavičajne zbirke Gradske knjižnice Kaštela.

Krajnji cilj druge faze projekta bit će izrada i tiskanje slikovnice *Kaštelanska kulturna i prirodna baština*.

Djeca će najprije, u sklopu likovnih radionica, crtati sve ono s čime su se upoznala tijekom terenskog istraživanja: kulturnu baštinu Kaštela i prirodnu baštinu Kaštela – maslinu u Kaštel Štafiliću staru 1500 godina; stari hrast u Kaštel Gomilici pod kojim se, prema legendi, odmarao kralj Zvonimir; kaštelanske perivoje i parkove, Biblijski vrt, Botanički vrt OŠ *Ostrog*, Kaočina gaj u Kaštel Sućurcu itd.

Nakon odabira najboljih crteža, uz svaku ilustraciju bit će napisan i kratak tekst, koji će također osmisliti djeca, uz pomoć mentora, odnosno stručnih osoba.

Publikacija će biti tiskana u sklopu Zavičajne zbirke Gradske knjižnice Kaštela te će, kao i sva dosadašnja vlastita izdanja GKK, za svrhu imati razvijanje svijesti o poštovanju prošlosti i poticanje na djelovanje u sadašnjosti.

Literatura

- Bučan, Ivna. Autohtona vegetacija i parkovi kao turistički kurioziteti Kaštela. Sto ljeta turizma u Kaštelima. Kaštela: Turistička zajednica grada Kaštela, 1996.
- Kačić Miošić, Andrija. Kaštelanski vitezovi. Razgovor ugodni naroda slovinskoga. Split: Knjižnica zbornika „Kačić“, br. 11, 64. izdanje, 1983.
- Milan-Stude, Brigita. Djelatnost Prirodoslovnog odbora. Kaštelanski zbornik br. 5. Kaštela: Društvo Bijaći, 1996.
- Milan-Stude, Brigita. Zaštićena priroda grada Kaštela. Kaštelanski zbornik br. 4. Kaštela: Društvo „Bijaći“, 1994.
- Turistička zajednica grada Kaštela, URL: <http://www.kastela-info.hr/hr/1/pocetna/> (25.1.2015.)

Dobrić, Renata rođena je u Splitu 1970. godine, a radi i živi u Kaštel Sućurcu. Majka je dvojice sinova, Borne i Petra. Osnovnu školu pohađala je u Kaštel Sućurcu, a srednju u Splitu. Na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Splitu završila je studij ekonomije – smjer poslovni marketing, a na Filozofskom fakultetu studij odnosa s javnošću i studij knjižničarstva. Po struci je novinarka, ekonomistica, diplomirana menadžerica za odnose s javnošću i diplomirana knjižničarka. Ravnateljica je Gradske knjižnice Kaštela te studira na poslijediplomskom doktorskom studiju Jezici i kulture u kontaktu, smjer informacijske i komunikacijske znanosti. Na 3. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva *Stjepan Kranjčić* (Križevci, prosinac 2011. g.) bila je dobitnica druge nagrade za monodramu *Obitelj je svetinja!*, dok je na 3. danima pobijenih hercegovačkih franjevaca (Široki Brijeg, veljača 2013. g.) dobila prvu nagradu za pripovijetku *Napokon: Iz tame u svjetlo ili Povorka smrti*. Na 5. susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva *Stjepan Kranjčić* (Križevci, prosinac 2013. g.) dobila je treću nagradu za monodramu *Oči su pune, ma je duša prazna*. Na petom Matičinu književnom natječaju 2013. *Turopoljska poculica* za kratku priču, Ogranka Matice hrvatske Velika Gorica, za priču *Duša hrvatskog ratnika* osvaja priznanje za rad koji je ušao u uži izbor. U povodu obilježavanja 70. obljetnice savezničkog bombardiranja Kaštel Sućurca, u prosincu 2013. godine u izdanju Župe sv. Jurja m. iz tiska izlazi njezina knjiga (monodrama) *Sućuraška Golgota*, u kojoj je opisana najveća sućuračka tragedija u kojoj je 5. prosinca 1943. u župnoj crkvi poginulo oko stotinu ljudi, zajedno sa župnikom. Organizatorica je brojnih događanja u Kaštelima, suradnica u snimanju dokumentarnog serijala Hrvatske televizije *Ognjevi s neba* redatelja Ninoslava Lovčevića, te članica Društva za očuvanje kulturne baštine Kaštela *Bijaći* i glasnogovornica Krnjevalske pučke udruge *Kampanel* iz Kaštel Sućurca. Cjelokupan rad i aktivnosti na promociji grada Kaštela (pišući već dugi niz godina članke o kaštelanskim običajima, zavičajnim temama i izvješća s raznih kaštelanskih događanja za različite medije diljem Hrvatske) obavlja iz ljubavi prema Kaštelima, njihovoj povijesti i kulturno-povijesnoj baštini, na taj način radeći kao promicateljica kulturne i povijesne baštine neizmjereno dragih joj Kaštela. Književne i novinarske radove objavljuje u časopisima, zbornicima, ostalim tiskovinama i na internetskim portalima. Dobitnica je *Osobne nagrade Grada Kaštela* za 2013. za osobit doprinos u promicanju kulturnog i društvenog života grada Kaštela.